

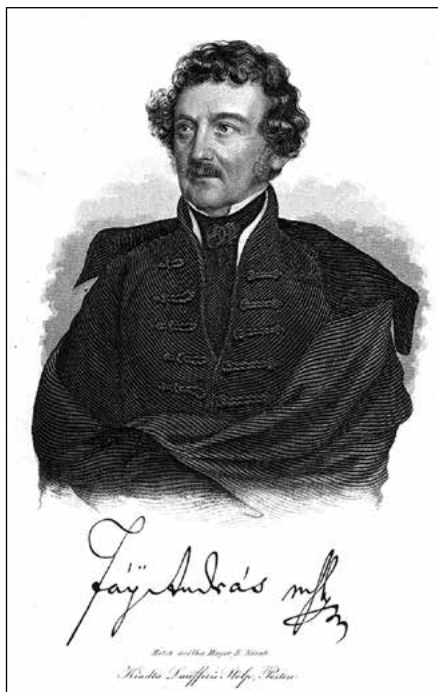
G. Fáy Tünde

Zeneművelő Fáyak a nemzeti romantika idején

A fáji Fáy családban – ahogy a fennmaradt levelezésekből kitűnik – még az asszonyok is csak azt tartották valamirevaló zenésznek, aki túl azon, hogy „*egy kicsit klimpérozni tud (...) és egy pár mástól betanult nótát el bír játszani*”, maga is képes a „*nóta teremtésre*”. Meglepő, hogy milyen sok családtagot találunk a 19. században, akik aktív zenészként és zeneszerzőként is tevékenykedtek, egyéb fő foglalatosságuk mellett. Ez idő tájt három családi ágban is kitűnt a zenei tehetség: az úgynevezett gombai, az abaújdevecseri és a katolikus vonal leszármazottai között.

A Pest megyei Gombán élő Fáyak legismertebb személyisége az író **Fáy András** (1786–1864), akit az utókor – széles körű társadalmi tevékenysége miatt – a „haza mindenese” címmel illett. Pest vármegye nevezetes táblabírája és országgyűlési követe volt. Még sárospataki diákévei alatt egy helybeli cigányprímástól tanult meg hegedülni, majd a pesti joggyakornokoskodás idején ezt a tudását Lavotta irányítása alatt tökéletesítette. Feltételezhető, hogy tőle nyert alaposabb zenei ismereteket is. Pesti házában rendszeresen megfordultak a kor legkiválóbb művészei, tudósai, politikusai. Legendás András-napi összejövetelein, valamint a fóti szüreti mulatságokon szívesen szórakoztatta vendégeit hegedűjátékával. Ám zenét csak kedvtelésből, alkalmilag szerzett. Néhány dala részben nyomtatásban megjelenve, részben mások által feldolgozva maradt fenn (*Ne sírj lyánka, Fóti dal, Hová, hová, barna kislány*).

Ebben az inspiratív légkörben nevelkedett Fáy András fia, **Fáy Gusztáv** (1823–1866), aki talán a család legképzettebb zenésze volt. Gyermekkorában egy orvostól tanult zongorázni, és ezen a téren rendkívüli tehetségnek bizonyult. Hétévesen lépett fel először nyilvános hangversenyen, tizenhárom évesen már zongoraversenyeket játszott (Ries, Chopin). Repertoárján a magyaros zenék, Lavotta, Csermák, Bihari és Rózsavölgyi szerzeményei is szerepeltek. A korabeli sajtó igen elismerően nyilatkozott előadói képességeiről. Sőt ma-

Fáy András arcképe

Fáy Gusztáv arcképe

ga Liszt Ferenc is – hallván az ifjú virtuóz játékát – nagy jövőt jósolt neki a zongoraművészi pályán.

Őt azonban az előadó-művészetnél jobban érdekelte a zeneszerzés. Mindössze tizenhét éves volt, amikor első szerzeményét bemutatta a nagyközönségnek a Nemzeti Kaszinóban. *Fantázia és változatok egy magyar témára* című darabjában édesapjának a *Ne sírj lyánka* kezdetű dalát dolgozta fel. A zenetörténészek feltételezik, hogy ez a műve, valamint a *Szózat* megzenesítésére 1843-ban kiírt pályázatra beadott *Cantate* is magyaros hangvételő lehetett. Noha a *Cantate* formája miatt nem versenyezhetett, a bemutatón a bírálók és a közönség körében egyaránt osztatlan sikert aratott.

Fáy Gusztávot a magyar zenetörténet elsősorban operaszerzőként tartja számon. Egyetemi bölcsész- és jogi tanulmányai után Itáliába utazott, ahol az olasz színpadi zenével behatóbban foglalkozott. Majd Párizsban is eltöltött egy fél évet hasonló szándékkal. Itt Meyerbeer gyakorolt rá nagy hatást, különösen a hangszerelés terén. Alkalma nyílt Verdivel is eszmét cserélni zenei kérdésekről. Ez az európai kitekintés alapvető fordulatot hozott stíluskeresésében. A dráma közvetítésére – ahol az általános emberi felülemelkedik a nemzeti sajtáságon – a zene „egyetemes törvényei” szerinti megformálást tartotta alkalmasnak, szemben a nemzeti hangvétellel. Így aztán 1851-ben „olasz stylben” alkotta meg első operáját, a *Fiescót*, majd bemutatásra felajánlotta a Nemzeti Színháznak. De az operabíráló bizottság elutasította arra hivatkozva, hogy a dalmű kivitelezhetetlen részeket is tartalmaz. Fáy ezzel nem értett egyet, és kudarcként könyvelte el a visszautasítást. Ezek után hosszú ideig nem komponált semmit, csak megyei hivatalával, családjával és gombai birtokával volt elfoglalva. Rövid élete alatt később még két, szintén olasz stílusú operát írt: a *Kamillát* – amelynek megérte nemzeti színházi bemutatóját (1865. március 28.) – és a befejezetlenül maradt *Cornaro Katalin, Ciprus királynője* címűt, amelyet – akár csak a *Fiescót* – halála után vittek színpadra. A *Fiesco* 1868. május 2-án, míg a *Cornaro Katalin, Ciprus királynője* Erkel Gyula által hangszerelt első két felvonása 1870. május 19-én, a Nemzeti Színházban Fáy Gusztáv halálának évfordulójára rendezett emlékünnepeken hangzott el először. A *Kamilla* sikerén felbuzdulva tervezett egy „egészen magyar” operát is, amelynek témája Jókai nyomán Szigetvár ostroma lett volna. Erre azonban már nem jutott ideje. Mielőtt egyedi, saját hangjára rátalálhatott volna, elragadta a halál. Művei az utókor számára csak kis részben, töredékesen hozzáférhetőek, jelentős hányaduk végleg elveszett, vagy valahol egy irattár mélyén lappang.

Fáy András öccse, **Fáy László** (1791–1840) is kiváló muzsikusként hírében állt. Noha Gombán ő is szép birtokot tudhatott magáénak, ahogy a rossz nyelvek mondták: „kopófalkáitól és hegedűjétől nem ért rá gazdálkodni”. Kúriájában

szintén nagy társadalmi élet zajlott, részben a Gombára betelepült rokon családok, részben a közeli Pestről odalátogató művészek részvételével. A *Kínizsi nótája* című táncdarabja nyomtatásban is megjelent az *Aurora* almanachban. Ezt később – egy utóközlés nyomán – Liszt Ferenc dolgozta fel *Zum Andenken* című alkotásában. Egyéb művei (*Magyar nóta* és *Friss*) gitárátíratként, kéziratban maradtak fenn.

Számos gyermeke játszott valamilyen hangszeren. Közülük **Fáy Lőrinc** (1823–1881) nevét jegyzi a zenetörténet, aki remek hegedűs, gitáros és dalszerző volt. Talán a fent említett gitár-kézirat is az ő munkája lehet, amelyben apja dallamait alkalmazta erre a hangszerre. *Magyar ábrándok* című, zongorára írt ciklusa 1869-ben jelent meg nyomtatásban. László másik fia, **Fáy Béla** (1824–1891) pedig – unokatestvére és egyben sógora – Fáy Gusztáv operáinak volt a szöveggönyvírója. De a lányok is bírtak zenei tehetséggel: **Fáy Piroska** (1835–1873), valamint Bélának egyik gyermeke, az író **Fáy Ilona** (1863–1936) szintén szereztek dalokat.

Az abaújdevecseri ágból **Fáy Pál** (1805–1870) nevét kell megemlíteni. Ő zongoraletétben tette közzé szerzeményeit. 1866-ban *Ború után derű* címmel adott ki egy zenefüzetet. Az 1867-es *Részvétkönyvek* című alkotása pedig tisztelgés volt Fáy Gusztáv emléke előtt.

Fáy Antalt (1805–1872), aki a katolikus ág leszármazottja volt, kortársai csak „zongora-cigánynak” nevezték. Hogy a borsodi főszolgabíró hol tanulta a zeneszerzés mesterségét, nem tudni. Mindenesetre Mosonyi Mihály megjegyezte róla egy alkalommal, hogy ha hivatásos zenész lenne, „a magyar zenének valóságos messiása vált volna belőle”. Bár ilyen babérokra nem tört, komoly elképzelései voltak a zenei kifejezésről. Vörösmarty Szózatára – a strófikus helyett – írt egy végigkomponált művet, hogy abban „minden szó, eszme és érzés megkaphassa a maga hú kifejezését”. Többnyire zongorára írta darabjait (*Gyászvirágok*, *Éjszakai szellő*, *Alberti induló* stb.), de szerzett dalokat is (*Mezei dalvirágok* ciklus). Műveit ugyan nyomtatásban is megjelentette, azonban a leírt verziót önmaga számára egyáltalán nem tartotta kötelezőnek. Előadás közben hallgatóit lenyűgözte azzal a képességével, hogy sohasem játszottá ugyanazt egyformán. Folyton és kiválóan improvizált. Előadói stílusa is nagyon eredeti volt: „a gyöngéd elsuhanásoktól a nekizúdult viharzásokig ezernyi árnyalatot” mutatott meg, sokszor cimbalomszerű hangokat csalván elő hangszeréből. E „vadzszenit” – ahogy Legáný Dezső nevezte – népies zenéjével együtt Liszt Ferenc igen kedvelte, hangarabeszékjeinek zuhatagát előszeretettel hallgat-

Fáy Antal vizitkártyán

ta. Leányának, Fáy Gizellának és Reményi Ede hegedűművésznek az esküvőjén Liszt a násznagyságot is elvállalta, sőt: nászajándék-darabot is komponált az alkalomra *Epithalam zu Eduard Reményis Vermählungsfeier* címmel.

Fáy István gróf (1807–1862), Antal másodunokatestvére, a Máltai Rend vitéze nem viselt semmilyen közhivatalt, életét kizárólag a zenének szentelte. Kiváló virtuóz zongorista volt, zeneszerzőként pedig verbunkos-stílusban alkotott. Fabó Bertalan egyik írásában „magyar zenegróf”-nak titulálta őt, a nemzeti zene érdekében kifejtett mecénási és kultúrmissziós tevékenysége miatt.

A korán árvaságra jutott Istvánt nagyapja, a grófi címet szerző Fáy Ágoston, abaúji al-

majd ugocsai főispán nevelte fel. Tőle az ifjú gróf nemcsak a művészetek szeretetét kapta, hanem megörökölt a fáji kastéllyal együtt egy komoly műgyűjteményt is. A kastély az ő idejében élte fénykorát. Nemcsak az építészeti bővítés, belső átalakítás, Casagrande reliefjei fűződnek a nevéhez. Ennél sokkal fontosabb volt az a művészi tartalom, amellyel megtöltötte a kastély falait.

10-ik sz. (Tóth K.) Ámor temploma, melyhez szerző az anyagot árkádiai tej s mézből válogatá.

12-ik sz. (Losoncitol.) Paradicsomkerti kőfalzat, melyet felfutó repkények s viráglombok lepnek el.

15-ik sz. Igerő várkastély, méltó arra, hogy csak tündérek lakozzanak benne. Végin bár apró mozaik-kövekből épült, de azért mindenki eltalálhatná, hogy szerző e dalt az énekművészet világából azon tündér számára írta, kinek neve ajánló címül szolgál. (Lonovits — Hollósy Kornélia.)

Mosonyi Mihály méltató szavai
a fenti kiadvány három daláról
(Zenészet Lapok 1861. február 20.)

gróf Fáy István arcképe

A harmincas években ugyanis évente háromszor négynapos „Muzsikai Akadémiákat” rendezett Fájban, amelyeket manapság zenei fesztiválnak neveznénk. Ezekre a meghívott vendégek számára az ország különböző vidékeiről toborzott „dilettánsok és rendes hangászok” – köztük a gróf is – szolgáltatták a műsort. Repertoárjukon a bécsi klasszikusok mellett főleg a magyar nemzeti zene képviselőinek darabjai szerepeltek.

Fáy István egyik legfontosabb tevékenysége az volt, hogy elsőként kutatta fel és gyűjtötte össze a magyar műzene nagy úttörőinek, Biharinak, Csermáknak és Lavottának itt-ott fennmaradt kéziratait. Ennek érdekében széles körű levelezést folytatott, felhívásokat tett közzé a korabeli sajtóban. Egy helyütt leírta, hogy amikor barátjával éppen a Csermák-hagyaték be-

gyűjtésén fáradoztak, *„egy zenész özvegye Kassán már négy szép magyarral* éppen kalácsot akart sütni”*, amikor az utolsó pillanatban sikerült megmentenie azokat a tűz martalékától. De ugyanígy gyűjtötte a kortárs magyar zene képviselőinek műveit is. Gyűjteményének legszebb darabjaiból, valamint zongorára írt saját szerzeményeiből négykezes feldolgozásokat készített. Átiratai öt füzetben jelentek meg Bécsben *Régi magyar zene gyöngyei* címmel. A nevezetes gyűjteményt egyébként Liszt Ferenc is igyekezett megszerezni.

Fáy István a negyvenes évek közepére anyagilag teljesen tönkrement. Birtokait egy csődeljárásban zár alá vették, vagyonából teljesen kiforgatták. Unokahúgának, gróf Zichy Henrikné Meskó Irénnek füles birtokára menekült Sopron vármegyébe. Bár energiáit felemésztette a bécsi hatóságnál való kilincselés javai visszaszerzésének érdekében, ha a magyar zene ügyében kellett felszólalni vagy cselekedni, fáradhatatlan volt.

Fontosnak tartotta, hogy a magyar arisztokrácia őrizze meg magyarságát az „osztrák szellem fekete-sárga zománcával szemben”. Egyik levelében örvendezve írja: *„Széchenyi István fia, Béla épp nálam van. Ő csak szomorú Csermákot akar hallani... Jeles fiatalember, tele hazafi tűzzel! Az már tudom, magyar marad, azt el nem németesíti az ördög sem.”*

A magyar zene előadásáról pedig – mintegy önvallomásként – ezeket a sorokat vetette papírra a dalszerző Simonffy Kálmánhoz írt levelében: *„Aki, mint én, nem táncolt kondástanyán a diósgyőri bükkben, fiatal éveiben nem hordott gyołcsgatyát, a karcsú parasztlánykát nem ölelte, az soha nem fog jól magyart játszani [...] Születni kell arra.”*

* Értsd: egy négy magyar darabot tartalmazó kézirattal. A „magyar” szó itt zenei stílusmegjelölés: a magyar zene korabeli, közhasználatú és összefoglaló tartalmú elnevezése (a szerkesztő megjegyzése).

H a s z n o s

Mulatságok.

(A Hazai 's Külföldi Tudósításokhoz.)

1834. 30. szám. October 11-dikén

L a u r á k o z.

Laura, szabadságod' veszted keseregsz-e? De megvan:

Mert azt férjednek két szemö űzi; ne sírj.

Virág.

Level' töredék.

Fájti útazásomról.

Kedves Barátom! Szathmárban nyert becses ismeretségedből folyó tiszta barátságomnak első tanulevél ígértem Tenéked Fájti útazásomnak leírását. Most azt teljesítem. Czelja útának vala a' Fájti jeles hangművészet eránti tisztelkedés, mellynek társaságába ama nevezetes hangművész Lisz János úrral együtt a' tárgyhoz emelt díszes levéllel hívtattam. Folyó év nyárszaka első felén indulánk e' regényes útra. Elsőben is a' híres Szabócsnak homok dombos kenyér termő térein át utazva, szabad lelkü ősi urainak nyílt ösztintességüket, lelkes nyájasságukat, 's legszívesb baráti vendég szeretetöket mint nemzetiességünk egyik eredeti, 's itt divatozó ősi rényeit örömtelven éreztük. A' következő napon a' híres szesz magyar bort termő Hegy allyának dél nyugoti tájékain Mádi 's Tállyai nagy tekintetű esmerősseink arany színű 's fűszeres szamatú koros boraikkal ízelették velünk magyar barátságukat. Harmad napra köszöntünk Abaujnak Tserháti tereb *) kies tájkát, 's ugyan ott

*) Tereb térszen 's hegyek külti csekélyebb völgyet. Bereghen is közhazánlatú régi szö.

Második Felerstendü.

30

(234)

a' honni hangművészetnek egyik szép hazáját Fájti. Ez a' hely az az alkalom, mellyet nagy művészek nyerhetnek az ő hírek 's borostyánok szaporítására. — Csak a' szép művészi érzés — melly oly magosan emelkedik, és annak eszla műveinek nézeteiben (Contemplatio) gyakoroltatik — tud illyet elő állítani, melly az életet magas világha varázsolja át. — Soha és sehol se jelentem én meg vidámobban és boldogabban mint Fájban 's mind annyiszor a' Társaságban helyt fogva az emberi nemzet arany idejebeli kellemes rajzolatoknak behatásait fogadtam el. — Örömet mentem oda, hol a' lélek érzelmei nemesítetnek, mert a' lélek többlet van ott maga méltóságos elemeiben, hol érez, mint a' hol csak él. —

Hogy czédmához közelebb vezesselek; ez uttal előadattak főképpen e' feljegyzett hangmű darabok: 1. Concert lágy Gból fortepiánóra Riess Ferdinándtól, maga keze írása, — ajánlotta Mgos Gróf Fáy István úrnak, a' Máltai Keresztes Rend Vitézének, játszotta T. Mareck úr. 2. Hetes kemény Cból Hummeltől, Forte-piánóra játszotta M. Gróf Fáy István 3. Nagy variatiók, egy Thema felett Zampa énekes játékból Forte-piánóra, Flótára, Obojára, Klarinétre, két hegedűre, Bögöre és Gitárra Zomb Józseftől. 4. Kezdet (Ouverture) a' Kalandozóból (Le Colporteur) Onslóvtól. 5. Egyveleg (potpourris) Hajó énekek (Barcaroles) és végzet (Finale) Fra Diavolo című operából Aubertől alkalmaztatta Forte-piánóra, Flótára, Obojára, Klarinétre, két hegedűre, Bögöre, és Gitárra Zomb József játszó Tag. 6. Nagy Fantázia ugyan azon Hangszerekre Zampa című opera melodiái felett Heroldtól alkalmazza Zomb úr. 7. Kettős Zampa operából Heroldtól. 8. Rondo Moschelestől. Forte-piánóra és hegedűre vetelkedve játszották M. Gróf Fáy István és Leeb Eduárd urak. 9. Concert alakú variatiókkét Gitárra, szerzte Zomb József. 10. Boleros, Lintpáintnertől Flótára. Játszotta T.

(235)

Requini úr. 11. Lengyel alakú Rondó (alla Polacca) Bóhmától, Flótára játszotta T. Requini úr. 12. Kezdet kemény Cból Betthoventől, ajánlatott Radzivil Herzegnek. 13. Hetedik Négyes (Quartett) húros hangszerekre, u. m. két kisbőbe, és egy nagy hegedűre, és egy Bögöre készítve Onslóvtól. 14. új magyar egyveleg több jeles mesterektől alkotva, és Concert alakba előadva, szerkeztette Zomb úr. —

Ezek közt az 16. darabot Riess Ferdinánd úr különös tiszteletből a' Mált. Grófnak ajánlotta, 's kéz iratban küldötte. — Az 5dik számú Hajó énekek az érzés legéleseb kifejezéseit híven adák elő, mint a' mellyek egyedül a' szívhez intéztettek. — A' 13dik számmal jegyzett Négyeshen van egy Andante Religioso ezen cím alatt; „God save the King“ ez a' darab a' tárgyhoz, 's hanghoz mérsékelt jörzés mély ömledéseit buzogja, a' felemelt lélek jelenését készíti, mellyben az Isteninek valami magas nyilatkozását érzi a' Lélek, 's a' maga hármóniai világának legtisztább sugárait fedezi fel abban. Ugy tetszett, mint ha valamely Felső Hatalmasság által minden földiségtől megtisztittatván, a' Végetlennek hármóniájával egyező hangra emeltetett volna. Ugy látszik kedves Barátom! a' hangművészet maga legfelsőbb méltóságában jelenik meg a' vallásos ihletű szerzeményekben. Ezen mennyei művészetnek isteni valója alacsony tárgyakra 's cziókra alkalmazva megszentégtelenítetik és ezen nemes művészet lelke, mint Ástraea, mindinkább eltűnik e' földről, ha ennek felsőes titkai nemtelen helyeken elárultatnak.

A' muzsikai gyakorlat szokás szerint négy napokon tűzdel, kedvel tartatott; melly idő alatt a' szelid élet módú, jó mérsékletű, és mindég magához hasonló gróf fényesen vendéglő a' tagokat. Asztal felett az ésképek játszadoztak az elmesség pompa ruhájában. Ugyan ott a' beszélgetések főbb tárgyai közt a' szép művészet megmérhetetlen törekvése, mivelésére, 's dícsőségére tiltettek az örömpoharak. —

Újfalussy Mihály levél-beszámolója a Fáyban rendezett Muzsikai Akadémiákról. Hasznos Mulatságok, 1834. október 11., részlet